

ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ ГУМАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

УДК 373.3.015.3:159.937

Світлана Брежнева, викладач кафедри теорії і методики музичної освіти та хореографії Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ ГУМАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті подається аналіз педагогічних поглядів науковців щодо принципів гуманізації педагогічного процесу. Автор розглядає цю проблему у контексті сучасної гуманістичної парадигми освіти. Розкрито суть поняття "принцип", визначено основні та запропоновані власні гуманістичні принципи навчально-виховного процесу у початковій школі на уроках музичного мистецтва.

Ключові слова: гуманізація, гуманістичне виховання, молодші школярі, принципи педагогічної освіти, принципи гуманізації.

Лит. 11.

Светлана Брежнева, преподаватель кафедры теории и методики музыкального образования и хореографии Мелитопольского государственного педагогического университета имени Богдана Хмельницкого

ОПРЕДЕЛЕНИЕ СОДЕРЖАНИЯ ОСНОВНЫХ ПРИНЦИПОВ ГУМАНИЗАЦИИ УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ НА УРОКАХ МУЗЫКАЛЬНОГО ИСКУССТВА

В статье представляется анализ педагогических взглядов на гуманизацию педагогического процесса. Автор рассматривает эту проблему в контексте современной гуманистической парадигмы образования. Раскрыто сущность понятия "принцип", проанализированы основные и предложены собственные принципы учебно-воспитательного процесса в начальной школе на уроках музыкального искусства.

Ключевые слова: гуманизация, гуманистическое воспитание, младшие школьники, принципы педагогического образования, принципы гуманизации.

Switlana Brezhneva, Lecturer of Theory and Methods of Musical Education and Choreography Department Melitopol State Pedagogical University by B. Khmelnytsky

THE DETERMINATION OF THE SIGNIFICANCE'S HUMANIZATION OF ELEMENTARY SCHOOL CHILDREN ON THE MUSICAL ART LESSONS

The article deals with the analysis of pedagogical views on educational process' humanization. The author examines this issue in the context of modern humanistic education paradigm. Dug explanation of the concept of "principle", analyzed and proposed the basic principles of the educational process in an elementary school on the music lesson.

Keywords: humanization, humanistic education, pupils of elementary school, teacher educational principles, the principle of humanization.

Актуальність проблеми. Суверенність, демократизм, правовий та національний розвиток України, входження її в коло найрозвиненіших країн, потребує нового типу освіти та виховання підростаючого покоління. Реорганізація освіти та виховання спрямована на формування людини як особистості та найвищої цінності суспільства, створює передумови для широкої самореалізації кожної дитини відповідно до її нахилів та вподобань. Тому, головним із восьми основних принципів розвитку національної освіти виступає принцип гуманізації.

Усвідомлення сучасним суспільством самоцінності людської особистості глибоко вплинуло на визначення нових пріоритетів у галузі педагогіки. Серед них важливе місце посідає

гуманізація освіти та виховання. Адже відомо, що від виховання залежить дієвість і результативність усіх соціально-економічних і духовних процесів виживання і розвитку суспільства на всіх його етапах. Давно стало очевидним, що найважливіші завдання школи лежать саме в галузі виховання підростаючої людини.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблеми гуманістичного виховання молодших школярів на уроках музичного мистецтва у своїх роботах висвітлювали: Ш. Амонашвілі, М. Бахтін, Л. Виготський, В. Вошиков, Є. Євладова, Л. Миколаєва, Л. Момот, М. Романенко, Є. Шиянов, та ін. Вчені вважали, що основним завданням гуманізації освітнього процесу є забезпечення соціального захисту дитини.

ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ ГУМАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Мета статті – проаналізувати та визначити основні погляди фахівців щодо основних принципів гуманізації молодших учнів на уроках музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Теоретичний аналіз літератури та висновки психолого-педагогічних досліджень засвідчили, що у визначенні сукупності принципів гуманізації і тлумаченні самого поняття “принцип” немає єдиної точки зору. У науковому доробку В. Андреева, В. Сластьоніна, І. Підласого, І. Харламова вказується на те, що принцип – це ствердження, яке ґрунтується на науковому законі. Інша точка зору висвітлюється у дослідженнях В. Вошикова, В. Загвязінського, Т. Стефановської, які трактують принцип, як тезу, виокремлену із закономірностей педагогічної діяльності, в якій розкриваються суттєві і стійкі причинно-наслідкові зв'язки.

У словниковій літературі принцип визначається з трьох позицій:

- як основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку;
- як основний закон будь-якої точної науки;
- як переконання, норма, правило, яким керується будь-хто у житті, поведінці [4, 941].

Такі вчені, як В. Андреев, В. Сластьонін, І. Підласий, І. Харламов виводять принципи педагогічного процесу на основі пізнання закономірностей і законів навчання та виховання. Творчою основою формування принципів як загальної норми педагогічної діяльності є закономірності, які фіксують інваріантні характеристики, суттєві та стійкі зв'язки. Самі по собі принципи не дають безпосередніх рекомендацій, а служать основою для вироблення загальної стратегії вирішення педагогічних задач.

Необхідно зазначити, що найбільш розповсюдженим у педагогічній літературі є тлумачення принципу педагогічного процесу як висхідного положення, керівної ідеї, яка дозволяє учителю знайомити учнів з системою знань, розвивати їх інтереси та здібності, формувати світогляд, удосконалювати моральні якості учнів [3].

За словами В. Загвязінського, принцип – це інструментальне, подане у категоріях діяльності, вираження педагогічної концепції, методологічне відображення пізнаних законів та закономірностей, це знання про цілі, сутність змісту, структуру навчання, виражені у вигляді рекомендацій, що дозволяють використовувати їх в якості регуляторних норм практики [7].

У цьому визначенні автор розкриває два джерела, які виступають підґрунтям для визначення принципів: та або інша педагогічна концепція, пізнані закони та закономірності педагогічного процесу. Перша концепція – являє

собою теоретичне вираження мети виховання і навчання, а друге – об'єктивно існуючі закономірності педагогічного процесу.

Педагогічні принципи гуманізації навчально-виховного процесу – це вихідні керівні положення, при дотриманні яких учні переконуються в тому, що людина – не засіб, а самоціль суспільства. У них пробуджується інтерес до оточуючого світу, інших людей і до самих себе, відбувається їх становлення як особистості.

Існують різні точки зору на сутність принципу гуманізації педагогічного процесу. Так, В. Андреев, розглядаючи філософські основи принципів, приходять до висновку про наявність метапринципів навчання, виховання та саморозвитку. Він виділяє гуманістичний метапринцип, що спрямований на реалізацію гуманізації і гуманітаризації освіти: “гуманізація освіти – це розвиток освітніх систем з урахуванням визнання однієї з пріоритетних цінностей особистості педагога та учня, гармонізація їх інтересів, взаємовідношень і умов для їх розвитку і саморозвитку” [3, 91].

Деякі автори в системі принципів також виокремлюють принцип гуманістичної спрямованості, який віддзеркалює необхідність поєднання цілей суспільства і особистості. Вчені В. Сластьонін, І. Ісаєв, В. Міщенко, С. Шиянов підкреслюють, що “реалізація цього принципу потребує підпорядкування цієї освітньо-виховної роботи завданням формування всебічно-розвинутої особистості” [11, 78].

Т. Стефановська також включає в систему принципів цілісного педагогічного процесу принцип гуманізації, сутність якого вбачає в любові до дітей як основи педагогічного процесу, відмови від покарання як методу взаємодії між дітьми. Вона визначає джерела цього принципу: ціль, задачі педагогічного процесу, закономірності розвитку психіки і педагогічну практику [3].

Останнім часом на основі гуманістичної концепції навчання і виховання робляться спроби розробити сукупність спеціальних принципів гуманізації педагогічного процесу. Тут також не має єдиних підходів. Різноманітність пропонує принципів пояснюється тим, що автори наукових праць базуються на різних теоретичних концепціях. Наприклад, Л. Момот, спираючись на класифікацію принципів М. Бахтіна та визнаючи вагому роль формування творчої особистості у процесі навчання, пропонує виходити із наступних принципів:

- формування у школярів в процесі навчання сучасної наукової і художньої картини світу;
- здійснення навчання на високому рівні

ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ ГУМАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

складності, враховуючи при цьому індивідуальні можливості кожного;

- звільнення учня від регламентації, яка пригнічує ініціативу в пізнавальній діяльності, мисленні;

- посилення ролі гіпотетичного мислення, підтримка нових пропозицій, ідей, в якій би формі вони не проявлялися;

- створення і стимулювання "ситуації вибору": предметної області навчання, форми її організації;

- посилення ролі діалогічної форми навчання як особливої "взаємодії повноцінних розумінь" [8].

В дослідженні Л. Момот також зроблена спроба побудови особистісно-розвиваючої, діяльнісної моделі навчання, яка, на її думку, забезпечить розвиток творчого потенціалу особистості учня. Однак ці положення стосуються в основному творчого аспекту навчання. Не менш важливим, на нашу думку, є моральні і духовні аспекти в системі освіти, які не знаходять повного відображення у запропонованій класифікації принципів.

Дослідник В. Возчикова намагається уникнути цієї односторонності, тому до принципів гуманізації навчання він відносить:

- вибір технології з урахуванням індивідуальних особливостей дітей, домінуючого у них виду мислення і когнітивного стилю;

- організація навчально-виховного процесу у відповідності з тими способами освоєння навчальної інформації, яким надає перевагу дитина;

- відмова від домінування вербального складника у фронтальній роботі на уроці;

- врахування емпіричного, соціокультурного досвіду дитини, його інтенсивний художньо-естетичний розвиток.

Цю класифікацію також не можна вважати загальною визначеною, тому що вона не відображає людської сутності взаємовідносин в системі "учитель – учень", не показує висхідних положень, використання яких в навчальному процесі дозволило б збагачувати моральний, інтелектуальний та духовний світ кожного школяра.

Заслуговує уваги спроба Є. Євладової та Л. Миколаєвої компенсувати ці прогалини в моральному і духовному становленні особистості дитини за рахунок позашкільної освіти. Пропонуючи подібний підхід до складання навчальних програм, вчені рекомендують взяти за основу наступні принципи гуманізації освіти у практиці загальноосвітньої школи:

- свобода вибору дитиною додаткової освітньої програми і видів діяльності в її межах (у відповідності з її інтересами і схильностями);

- створення умов для самореалізації особистості;

- визнання за учнем права на спробу і помилку в виборі, право на перегляд можливостей в самореалізації;

- забезпечення ситуації успіху для кожного;

- застосування таких засобів визначення результативності просування учнів у межах обраної ним додаткової освітньої програми, які б допомогли йому побачити перспективи власного розвитку і стимулювали б цей розвиток не принижуючи гідності людини [6].

Пропонуючи вказані принципи, автори цілком справедливо стверджують, що позашкільна освіта дає можливість учневі розвивати свої здібності, самостійно набувати нових знань, розширювати кругозір, удосконалювати інтелектуальні можливості. Але виникає питання: як бути з обов'язковим обсягом знань, інтерес, значимість і корисність яких учні не завжди усвідомлюють? Справа в тому, що навчально-виховний процес ґрунтувався на гуманістичних засадах.

У площині гуманізації освітнього процесу найбільш повною є розробка принципів в творчому доробку Ш. Амонашвілі. До основних із них гуманіст відносить:

- принцип пізнання і засвоєння дитиною в педагогічному процесі істинно людського;

- принцип пізнання дитиною в педагогічному процесі себе як людини особистості, індивідуальності;

- принцип співпадіння інтересів дитини із загальнолюдськими інтересами;

- принцип недопустимості використання в педагогічному процесі засобів, спроможних спровокувати дитину на антисоціальні прояви;

- принцип надання дитині в педагогічному процесі простору для виявлення індивідуальності;

- принцип олюднювання обставин в педагогічному процесі;

- принцип визначення якостей особистості, яка формується, її освіченості і розвитку залежності від якості самого процесу [1, 166].

Здійснюючи аналіз принципів гуманізації педагогічного процесу в традиційній педагогіці Ш. Амонашвілі відзначає їх формальний характер, підкреслюючи, що процес набуття знань молодшими школярами не розкривається у своїй гуманістичній сутності. Педагог переконаний в тому, що гуманістичні принципи обов'язково повинні спрацьовувати в тісному взаємозв'язку і взаємообумовленості. Вони повинні втілювати в собі діяльність, а можливо, і особистість вчителя [2].

Спробу виділити принципи гуманізації педагогічного процесу на основі його пізнаних закономірностей здійснив Є. Шиянов. Хоча його

ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ ГУМАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

дослідження орієнтоване на вивчення закономірностей і принципів гуманізації процесу підготовки майбутнього вчителя, теоретичні положення, висунуті в ньому, мають загальне дидактичне значення.

Педагог сформулював провідний принцип гуманізації педагогічного процесу – принцип безперервного розвитку особистості. Вчений підкреслює, що чим гармонічнішим буде загальнокультурний, соціально-моральний та професійний розвиток особистості, тим більш вона буде вільною, творчою в процесі засвоєння соціального досвіду.

Безперервність розвитку особистості в процесі освіти забезпечується тоді, коли вона орієнтована не на рівень актуального розвитку, а на зону найближчого розвитку. Л. Виготський підкреслював: “Педагогіка має орієнтуватися не на вчорашній, а на завтрашній день дитячого розвитку. Тільки тоді вона зуміє у процесі навчання викликати до життя ті процеси розвитку, які зараз містяться в зоні найбільшого розвитку” [5, 250].

Розвиток відбувається у взаємодії із загальнолюдською культурою. Ця закономірність є підґрунтям наступного принципу культурологічного підходу до змісту освіти. Є. Шиянов робить акцент на даному принципі, вказуючи, що саме з відсутністю культури особистості пов’язано багато недоліків у вихованні людини. Реалізація принципу передбачає підвищення рівня загальної культури. Стрижневу основу культури людини (вчителя, учня) складає деяка цілісність, яка вміщує в собі “оптимальну сукупність ціннісних орієнтацій і властивостей особистості” [11, 78].

Особистісний підхід – це персоналізація педагогічної взаємодії. Він, в свою чергу обумовлює такий принцип гуманізації освіти як принцип полісуб’єктного (діалогічного) підходу, що передбачає особистісну рівноправність позицій вчителя і учня у навчальному процесі. При цьому педагог не стільки вчить, виховує, скільки активізує, стимулює прагнення учня до самодіяльності, саморозвитку, створює умови для самореалізації.

Є. Шиянов також показує, що саме розвиток особистості знаходиться в залежності від рівня спрямованості освітнього процесу на індивідуалізацію і розвиток творчо-активної особистості [11]. Ця закономірність становить основу принципу індивідуально-творчого підходу. Маємо також зазначити, що принцип, без якого не можливе здійснення попередніх, є принцип професійно-етичної відповідальності педагога.

Усі вищезазначені принципи гуманізації виховного процесу цілком можуть бути

застосовані на уроках музичного мистецтва у сучасній початковій школі.

Спираючись на вище викладені концепції принципів гуманізації, ми пропонуємо такі основні принципи навчально-виховного процесу у початковій школі на уроках музичного мистецтва.

1. Принципи гуманізації форм і методів основного процесу:

- а) диференціація і індивідуалізація навчання;
- б) реалізація систематичності та плановності навчального процесу;
- в) єдність виховання та саморозвитку особистості;
- г) взаємозв’язок раціональних та емоційних компонентів навчального процесу.

2. Принципи, які реалізують діяльнісний та особистісний підходи до вирішення проблем:

- а) повага до особистості дитини, довіра до неї;
- б) забезпечення ситуації успіху для кожної дитини;
- в) здійснення навчання з урахуванням індивідуальних особливостей кожного учня, його психічних властивостей і здібностей;
- г) діалогізація навчального процесу;

3. Принципи які допоможуть реалізувати творчі здібності дитини:

- а) створення психодідактичного комфорту для творчого розвитку дитини;
- б) актуалізація та стимулювання творчих здібностей учнів;
- в) надання дитині простору для реалізації творчих ідей.

Висновки. Спираючись на вищезазначені концепції гуманістичного виховання, схилиємось до думки, що принципи гуманістичного виховання доцільно визначити як: основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку; основний закон будь-якої точної науки; переконання, норма, правило, яким керується будь-хто у житті, поведінці.

Цілком логічно, що концепції на які ми спираємось у рамках даної статті можуть мати місце і у педагогіці початкової школи. Для неї характерні такі групи принципів гуманізації: принципи гуманізації форм і методів основного процесу; принципи, які реалізують діяльнісний та особистісний підходи до вирішення проблем; принципи які допоможуть реалізувати творчі здібності дитини.

1. Амонашвили Ш. Основы педагогики сотрудничества / Шалва Амонашвили // Новое педагогическое мышление: сб. ст. – М.: Педагогика, 1989. – С. 144 – 177.

СУТНІСТЬ ХУДОЖНЬО-АНАЛІТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ТА ЙОГО РОЛЬ ДЛЯ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

2. Амонашвили Ш.А. Размышления о гуманной педагогике / Ш.А. Амонашвили. – М.: Издательский Дом Шалвы Амонашвили, 1996. – 494 с.
3. Андреев В.И. Педагогика творческого саморазвития: инновационный курс: в 2-х т. / В.И. Андреев. – Казань: изд-во Казанского ун-та, 1996. – Кн. 1. – 568 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад.: голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: Перунь, 2001. – 941 с.
5. Выготский Л.С. Мышление и речь: собр. соч. в 6-т. / Л.С. Выготский. – М.: Педагогика, 1984. – Т. 2. – 432 с.
6. Евладова Е. Дополнительное образование: содержание и перспективы развития // Е. Евладова, Л. Николаева // Педагогика. – 1994. – № 5. – С. 43 – 47.
7. Гуманная педагогика и духовный мир учителя: материалы межрегионального науч.-практ. семинара / науч. ред. В.И. Загвязинский. – Тюмень: Издательство Тюменского гос. ун-та, 2001. – 200 с.
8. Момот Л.Л. Проблемно-пошукові методи навчання в школі / Л.Л. Момот – К.: Наукова думка, 1985. – 63 с.
9. Падалка Г.М. Педагогика мистецтва: теорія і практика викладання мистецької дисциплін / Г.М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
10. Романенко М.І. Гуманізація освіти: концептуальні проблеми та практичний досвід: [монографія]. – Дніпропетровськ: Промінь, 2001. – 327 с.
11. Шиянов Е.Н. Гуманізація педагогічного образования: состояние и перспективы / Е.Н. Шиянов. – М.: МГУ, 1991. – 184 с.

Стаття надійшла до редакції 02.02.2015

УДК 378.14:78.01

Мирослава Олексюк, викладач фортепіано

Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

здобувач Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, м. Київ

СУТНІСТЬ ХУДОЖНЬО-АНАЛІТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ТА ЙОГО РОЛЬ ДЛЯ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті розглядається сутність розвитку художньо-аналітичного мислення майбутніх учителів музичного мистецтва.

Ключові слова: художньо-аналітичне мислення, педагогічна освіта, учитель музичного мистецтва.

Літ. 9.

Мирослава Олексюк, преподаватель фортепиано

Хмельницкой гуманитарно-педагогической академии

соискатель Национального педагогического университета имени М.П. Драгоманова, г. Киев

СУЩНОСТЬ ХУДОЖЕСТВЕННО-АНАЛИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ И ЕГО РОЛЬ ДЛЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МУЗЫКАЛЬНОГО ИСКУССТВА

В статье рассматривается сущность развития художественно-аналитического мышления будущих учителей музыкального искусства.

Ключевые слова: художественно-аналитическое мышление, педагогическое образование, учитель музыкального искусства.

Myroslava Oleksyuk, Piano Teacher Khmelnytsk Humanitarian and Pedagogical Academy

Applicant National Pedagogical University by M. Drahomanov, Kyiv

THE ESSENCE OF ARTISTIC AND ANALYTICAL THINKING AND ITS ROLE IN THE ACTIVITY OF FUTURE MUSICAL ART TEACHERS

This article is studying the nature of artistic and analytical thinking of future music teachers.

Keywords: artistic and analytical thinking, pedagogical education, music teacher.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасному інформаційному суспільстві освіта стала однією з найважливіших сфер людської діяльності, чинником розвитку людства. Метою освіти є виховання всебічно розвиненої творчої особистості, здатної до пошуку та оволодіння

новими знаннями, а також спроможної до самостійного життєвого вибору, сталого професійного саморозвитку та підвищення конкурентоздатності фахівців у європейському освітньому середовищі. В умовах формування вищої школи пріоритетного значення набувають процеси оновлення змісту та методів навчання